

CLIL MODELI ASOSIDA KASBIY KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA TUSHUNCHASINING MAZMUNI

Oqilova Sevara Sherali qizi

O'zDJTU Sharq filologiyasi fakulteti

Yapon filologiyasi kafedrasi yapon tili o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18604577>

Annotatsiya: Mazkur tezisda CLIL (Content and Language Integrated Learning) modeli doirasida “kasbiy kommunikativ kompetensiya” tushunchasining mazmuni lingvodidaktik va kompetensiyaviy yondashuvlar kesishmasida talqin qilinadi. Tadqiqotning konseptual asosida til o'rgatish jarayonida kasbiy mazmun (fan kontenti) va kommunikatsiya vazifalarini uyg'unlashtirish orqali o'quvchining kasbiy muloqotga tayyorgarligini shakllantirish g'oyasi yotadi. Tezisda kasbiy kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qatlamlari, CLILning 4C modeli bilan munosabati, diskursiy-amaliy ko'rsatkichlari, o'quv vazifalarida namoyon bo'lish mexanizmlari hamda baholashning integrallashgan mezonlari ilmiy asoslanadi. Natijalar kasbiy kommunikativ kompetensiyani CLILda “tilni bilish”dan ko'ra “kasbiy vazifani til vositasida bajarish” sifatida izohlash maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: CLIL, kasbiy kommunikativ kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, diskurs, pragmatika, 4C modeli, integratsiya, baholash.

Til ta'limining zamonaviy paradigmasi o'quvchidan faqat grammatik me'yorlarni egallashni emas, balki real ijtimoiy-kasbiy vaziyatlarda maqsadga yo'naltirilgan muloqot qurishni talab qiladi. Shu bois “kasbiy kommunikativ kompetensiya” (KKK) tushunchasi til o'qitish nazariyasi va amaliyotida markaziy kategoriyalardan biriga aylanib bormoqda. CLIL modeli esa aynan shu ehtiyojga javoban tilni alohida predmet sifatida emas, balki fan mazmunini o'zlashtirish va kasbiy faoliyatni ta'minlash vositasi sifatida ko'radi. Bunday yondashuvda kompetensiya ta'rifini aniqlash, uning ichki tuzilmasini belgilash va o'quv natijalari bilan bog'lash metodik jihatdan hal qiluvchi masala hisoblanadi. Tезisning maqsadi CLIL modeli asosida KKK tushunchasining mazmunini konseptual jihatdan yoritish, uning tarkibiy qatlamlarini diskursiy-amaliy indikatorlar orqali izohlash hamda integrallashgan baholash mezonlari uchun nazariy asoslarni belgilashdan iborat. Tadqiqot predmeti CLIL sharoitida kasbiy muloqotni tashkil etuvchi til, mazmun va kognitiv faoliyat uyg'unligidir.

Tadqiqotda konseptual tahlil, lingvodidaktik modellash, kommunikativ kompetensiya nazariyalarini qiyosiy talqin qilish hamda CLILning 4C modeli (Content, Communication, Cognition, Culture) doirasida kategoriyalarni moslashtirish metodlaridan foydalanildi. KKK mazmunini ochishda til kompetensiyasi, sotsiopragsmatik moslik, diskursni qurish, strategik boshqaruv va kasbiy kontentni manipulyatsiya qilish kabi ko'rsatkichlar yagona tizim sifatida ko'rib chiqildi. Shuningdek, CEFRda ilgari surilgan kommunikativ til kompetensiyasi g'oyalari, ESP (English for Specific Purposes) yo'nalishida shakllangan kasbiy diskurs talablari hamda CLIL didaktikasidagi “tilning uch funksiyasi” (o'rganish uchun til, o'rganishdagi til, o'rganish orqali til) prinsiplariga tayanildi. Empirik natija sifatida qat'iy statistik o'lchovlar emas, balki metodik talqinga imkon beruvchi nazariy sintez va amaliy indikatorlarni aniqlashtirish maqsad qilindi; chunki tezis konseptual asoslash xarakteriga ega.

Olib borilgan tahlil KKKni CLIL sharoitida uchta o'zaro bog'langan o'lchamda tushuntirish zarurligini ko'rsatdi: kasbiy mazmunni anglash va qayta ishlash, ushbu mazmunni kommunikativ vazifa orqali ifodalash, muloqot jarayonida pragmatik-ijtimoiy me'yorlarga

moslashish. CLIL darslarida o'quvchi fan kontentini o'zlashtirar ekan, u mazmunni ko'chirish emas, balki uni tahlil qilish, muammoga yechim taklif etish, dalillash, taqqoslash va xulosa chiqarish kabi kognitiv amallarni bajaradi. Mazkur amallar kommunikatsiya bilan birlashganda KKKning markaziy yadrosi vujudga keladi: o'quvchi kasbiy vazifani bajarish uchun kerakli axborotni tanlaydi, uni auditoriya ehtiyojiga mos shaklda tuzadi va ijtimoiy maqbullikni saqlagan holda bayon qiladi.

Natijalar shuni ham anglatadiki, KKKni faqat leksik-grammatik tayyorgarlik bilan cheklash CLILning mohiyatiga zid bo'ladi. Bu modelda til birliklari kontentning "tashuvchisi" bo'lib, ularning qiymati ko'proq funksional natija bilan belgilanadi: terminlar, kollokatsiyalar, mantiqiy bog'lovchilar, modal birliklar va janrga xos konstruktsiyalar kasbiy diskursni yaratishda ishlatilganda kompetensiya sifatida namoyon bo'ladi. Shunday talqinda KKK "to'g'ri gap tuzish" emas, "vaziyatga mos, kasbiy maqsadga xizmat qiladigan, aniq va ishonchli muloqot"dir. CLIL dars dizaynida bu xususiyat vazifalar tabiatida ko'rinadi: o'quvchi izohlaydi, asoslaydi, ehtiyotkorlik bilan tavsiya beradi, qaror variantlarini solishtiradi, risk va cheklovlarini ko'rsatadi, natijani taqdim etadi. Bularning barchasi KKKning diskursiy ko'rsatkichlari sifatida talqin qilinadi.

KKK mazmunini CLIL modeli bilan uyg'un talqin qilish uchun kompetensiyaning statik "bilimlar yig'indisi" emas, dinamik "faoliyatga tayyorgarlik va uni bajarish qobiliyati" ekanini e'tirof etish lozim. Bu yondashuv Hymes ilgari surgan kommunikativlik g'oyasini kengaytirib, kasbiy vaziyatga xos normalar, institutlar va janrlar bilan bog'laydi. CLILda muloqot "til mashqi" sifatida emas, "kontent bilan ishlash" jarayonining ajralmas qismi sifatida tashkil etiladi; shu bois o'quvchi nutqi tabiiy ravishda argumentativ, izohli va natijaga yo'naltirilgan bo'lib boradi. Bunda kompetensiyaning sotsiopragmatik qatlami alohida ahamiyat kasb etadi: hamkasb bilan hamkorlik tili, mijoz bilan xizmat tili, rasmiy yozishma uslubi, taqdimot etiketi kabi elementlar mazmun bilan birga berilmasa, kasbiy muloqotning haqiqiy modeli shakllanmaydi.

CLILning 4C modeli KKKni tushuntirishda metodik "koordinata tizimi" vazifasini bajaradi. Content o'quvchining kasbiy bilim maydonini belgilaydi; Communication mazmunni ifodalash uchun til resurslarini tanlash va qo'llashni talab qiladi; Cognition mazmunni qayta ishlash jarayonida fikrlash amallarini faollashtiradi; Culture esa kasbiy muhitdagi qadriyatlar, xulq-atvor me'yorlari va o'zaro munosabat formatlarini nazarda tutadi. Ushbu to'rtta komponent uyg'unlashganda KKKning mazmuni aniqroq ko'rinadi: til vositalari kontentni tushuntirishga xizmat qiladi, fikrlash operatsiyalari esa muloqot tuzilishini mantiqan mustahkamlaydi, madaniy me'yorlar esa nutqning ijtimoiy maqbulligini ta'minlaydi.

Baholash masalasi KKK mazmunini amaliy jihatdan aniqlashtiradigan hal qiluvchi bo'g'in sifatida namoyon bo'ladi. CLILda baholash faqat tilning formal to'g'riligi bilan chegaralanib qolsa, o'quvchi kontentni aniq va mantiqan izohlashdan ko'ra "xatosiz yozish"ni ustun qo'yishi mumkin. Shuning uchun integrallashgan baholash modeli til aniqligi, mazmunning ishonchliligi va kommunikativ samaradorlikni birgalikda ko'rishi zarur. Bunda "samaradorlik" tushunchasi adresat ehtiyojini hisobga olish, axborotni strukturalash, dalillashning ravshanligi va janr talablariga moslik orqali ochiladi. Mazkur yondashuv KKKni CLIL sharoitida operatsionlashtirish, ya'ni o'lchab bo'ladigan ko'rsatkichlar orqali ifodalash imkonini beradi.

CLIL modeli asosida kasbiy kommunikativ kompetensiya tushunchasining mazmuni til, kontent va kognitiv faoliyatning uzviy integratsiyasi orqali ochiladi. KKK bu talqinda til

me'yorlarini bilish darajasi bilan emas, kasbiy vazifani bajarish jarayonida mazmunni to'g'ri tanlash, uni vaziyatga mos diskursda ifodalash va pragmatik-ijtimoiy me'yorlarga rioya qilish qobiliyati bilan belgilanadi. CLILning 4C modeli KKKning tarkibiy qatlamlarini metodik jihatdan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi, integrallashgan baholash esa kompetensiyani "til natijasi"dan "kasbiy muloqot natijasi"ga aylantiradi. Kelgusida KKKni CLIL sharoitida rivojlantirish bo'yicha amaliy tadqiqotlar kasbiy yo'nalishlar kesimida diskurs janrlarini tanlash, vazifa dizaynini kognitiv murakkablik darajalari bilan moslashtirish va baholash rubrikalarini standartlashtirish yo'nalishlarida chuqurlashtirilishi maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 184 p.
2. Mehisto P., Marsh D., Frigols M. J. Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. Oxford: Macmillan Education, 2008. 240 p.
3. Dalton-Puffer C. Discourse in Content and Language Integrated Learning (CLIL) Classrooms. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2007. 256 p.
4. Marsh D. Content and Language Integrated Learning (CLIL): A Development Trajectory. Córdoba: University of Córdoba, 2012. 126 p.
5. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics / Ed. by J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth: Penguin, 1972. P. 269–293.
6. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. 1980. Vol. 1, No. 1. P. 1–47.
7. Bachman L. F. Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford: Oxford University Press, 1990. 408 p.
8. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 260 p.
9. Dudley-Evans T., St John M. J. Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 301 p.
10. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.
11. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 582 p.
12. Ellis R. The Study of Second Language Acquisition. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1134 p.